Oponentský posudek disertační práce Mgr. Jana Kvapila

Die katholische Liedpropaganda in den Böhmischen Ländern

Obrovský korpus písňových německojazyčných textů české provenience uveřejňovaných v kancionálech, nábožensko vzdělavatelných knížkách, zpěvnících, letácích apod. nebyl dosud – na rozdíl od českojazyčné tvorby – dostatečně bibliograficky podchycen, natož podroben filologické, rétorické, tematologické neřkuli literárněhistorické nebo teologické analýze. Za potřebné považuji zdůraznit, že zde není rozdílu mezi oběma (třemi?) kulturními společenstvími – českým i německým (rakouským). Předkládanou prací Jana Kvapila dochází však k pronikavé, a nutno hned poznamenat, že podstatné a uznání zasluhující změně v poznání této neprobádané oblasti německojazyčné slovesné produkce českých zemí (nejen) raného novověku.

Autor sice mohl navázat na několik materiálových a intepretačních přípravných prací (Rudolfa Grulicha, Jana Kouby, Irmgard Scheitler, ze staršího bádání uveďme záslužné, ač mnohý kritický soud zasluhující práce Rudolfa Wolkana), využil – případně – metody soudobé hymnologie a muzikologie (Vladimír Karbusický, a zejména Rebecca Wagner Oettinger, resp. starší práce Dietz-Rüdiger Mosera), ovšem podstatnou práce spojenou se sběrem, evidencí a konkrétní analýzou materiálu musel vykonat sám. Jistěže k tomu podstatným způsobem přispěl kandidátův pobyt na špičkovém německém pracovišti, poskytující mu potřebné badatelské zázemí a odborné vedení, ale opětovně je zapotřebí zdůraznit inovativní aplikaci nabytých znalostí o německojazyčné hymnografii katolické i nekatolické provenience na specifický materiál českého původu. Specifika tohoto materiálu jsou zřejmá – vedle konfesijní rozrůznělosti (obzvláště je v této souvislosti zapotřebí uvést prostředí jednoty bratrské) se setkáváme i s – mnohdy přeceňovaným – kritériem jazykovým, a mnohdy nedoceněným hlediskem geografickým.

V úvodní cenné kapitole rekapitulující německojazyčnou písňovou produkci v českých zemích od 16. století do (takřka) poloviny 20. století, členěné podle několika kritérií: jednak (pochopitelně) konfesijního, jednak geografického a funkčně žánrového, přičemž jednotlivá kritéria zkoumání nechápe kandidát izolovaně, ale ve funkčním zesouvztažnění ke kritériím ostatním. Za závažné přitom považuji kandidátovo zjištění o tom, že pokus habsburského státu spojit, resp. podmínit loajalitu státní a náboženskou v době sílícího ohrožení monarchie ze strany Pruska (cca od 20. let 18. století v souvislosti s pragmatickou sankcí; s. 55–56) se nepochybně projevil i další rekatolizační vlnou, která přinesla s sebou v oblasti slovesné tvorby nové postupy náboženské propagandy (což mohu potvrdit i svým pozorováním v oblasti historiografické či do jisté míry i postilologické). Neodpustím si: ona provázanost státních a církevních zájmů se však stala již natrvalo habsburské monarchii pro obě strany osudnou (koneckonců již v době reformační a

pobělohorské, v období osvícenském či pozdějším). V dílčích exkurzech se dále Kvapil zabývá specifiky přetisku kancionálové písňové produkce v raném novověku, proměnami písňové tvorby v době „osvícenské" a důležitou problematikou hymnografie určené pro katechezi dětí a mládeže. První kapitolu uzavírá obecné pojednání o proměnlivých a dvojakých přístupech katolické církve k misijní činnosti.

Druhá kapitola disertace již probírá jednotlivé metody *„písňové propagandy"* konfesijního charakteru, a to ze zdůvodněné *„perspektivy komunikace mezi iniciátory (skladateli písní, vydavateli zpěvníků, misionáři) a recipienty (obracejícím se lidem)"*. Těžiště práce spočívá tedy ve *„zkoumání a následném abstrahování jednotlivých persvazivních metod písňové propagandy"*[1] (s. 61–62). Ve třech subkapitolách potom Kvapil demonstruje na základě bohatého materiálu čtyři metody – opakování, příkladu, afektivní; a zvláštní pozornost věnuje – opět zcela odůvodněně vzhledem ke zkoumanému materiálu – metodě (mezikonfesijního) přenosu. Přesvědčivě přitom dokazuje specifika a výjimečnost „přenosu" v bohemikálním prostředí (při *„všudypřítomnosti"* německojazyčného protestantského zpěvu ve Slezsku a tedy i v příhraničních oblastech Čech a Moravy, a tedy přejímání dětských (s. 170), mešních (s. 166), katechetických (např. s. 188) a perikopických písní protestantského původu či formální přizpůsobení názvu kancionálů (s. 167).

Vzhledem k rozsahu a zaměření práce je zcela pochopitelné, že některá témata kandidát pouze předběžně formuluje, aniž by se jimi zabýval detailněji (např. lákavé téma křesťanského stoicismu, motiv křesťanského rytířství, témata patriotická), některá témata pak zůstala takřka opomenuta (např. písně o českých zemských světcích). Za závažnější nedostatek pak považuji absenci jednoznačné chronologické rozvahy a její následné uplatňování v textu. Je patrné – a z kandidátova dosavadního odborného zájmu a rovněž vzhledem k rozsahu práce pochopitelné – že se výklad soustředí na materiál raněnovověké provenience a budou tak opomenuty práci texty vzniklé od cca konce druhé třetiny 18. století (ostatně: rovněž bych uvítal zdůvodnění aplikované horní chronologické hranice), V Kvapilově práci však toto (opakuji: rozumné) vymezení (s výjimkou úvodu, s. 7) nenalézám, úvodní hutná syntéza může poté působit poněkud neorganicky. Další dotaz: proč se kandidát více nezabýval exkluzivnější hymnografickou produkcí určenou k tzv. soukromé zbožnosti (např. *Annus seraphicus* Bartoloměje Christelia z roku 1678)? Snad „vybočuje" svým zaměřením (úsílím o propracovanější kultivaci a prohloubení katolického pravověří u vzdělaneckých elit) z užšího vymezení předkládané práce. K diskusi předkládám i následující téma: nejsem si zcela jist tvrzením o změně rekatolizační strategie (od první třetiny 18. století) přejímáním písní akcentující vlivný filozoficko-teologický koncept Boží Lásky (s. 129–131, a zvláště s. 169). Domnívám se, že tato tematika nemohla být pro svou myšlenkovou

[1] Překlady citátů z Kvapilovy disertace pocházejí – pokud nebude výslovně uvedeno – od autora posudku.

exkluzivitu (a tedy dogmatickou nejednoznačnost) být programově využitelná pro misijní účely, a to zvláště mezi širšími vrstvy obyvatelstva.

Z dalších, tentokráte drobných výhrad: Hermanova *Sonntagsevangelia* jsou v dispozici v novější edici (s. 14; ed. Rudolf Wolkan, Prag 1895), odbornou literaturu bych doplnil několika studiemi německého muzikologa Waltera Lipphardta (Das katholische deutsche Kirchenlied in den böhmischen Ländern während des 16. Jahrhunderts, in: De Musica Disputationes Pragenses II, Prag 1974, s. 20–55 a Das Generalbassbegleitete deutsche geistliche Lied in Böhmen 1650–1750, in: Colloquium Musica cameralis 1971, Brno 1977, s. 115–125)[2], zmínku by si snad zasloužily i syntetizující práce českých badatelů Jiřího Sehnala a Zdeňky Pilkové, zasazující hymnografickou produkci – česko- i německojazyčnou – do širšího dobového kulturního kontextu (v kolektivní práci Hudba v českých dějinách, Praha 1989, s další bibliografií), německého muzikologa Rudolfa Quoiky (Geistliches Lied und Kirchenmusik bei den Deutschen in den böhmischen Ländern, Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen, Mähren und Schlesien 1971, s. 62–76), resp. heslo "kancionál" ve Slovníku hudební kultury (ed. Jiří Fukač – Jiří Vysloužil, Praha 1997, s. 416–421). Ostatně širší rozměr komparatistický by dobře disponován výsledný pozitivní dojem z této práce jistě prohloubil – a kandidát je k úvahám tohoto typu disponován jako málokdo jiný (srov. jeho nález německojazyčné předlohy Michnovy *Loutny české*, o němž publikoval nálezovou zprávu, dále překlady českojazyčných písňových textů v chebském kancionálu *Hymnodia Catholica*, 1701, uvedených na s. 21; samostatnou úvahu by si zasluhovaly německojazyčné překlady svatováclavského chorálu či rozbory předmluv/komentářů/poznámek pořadatelů jednotlivých kancionálů v obou zemských jazycích[3]). Výsledkem tohoto srovnání by mohl být i pokus o typologii a celostnější zhodnocení přínosu německojazyčné hymnologie českých zemí v samotné (jiho)německém a středoevropském kontextu.

Po formální stránce splňuje práce veškeré potřebné náležitosti. Nečetné tiskové překlepy jsem opravil přímo do exempláře.

Předložená disertační práce Jana Kvapila zcela splňuje nároky kladené na práce tohoto typu. Rád ji proto doporučuji k obhajobě před příslušnou komisí.

Praha, 10. června 2008

PhDr. Václav Petrbok, Ph.D

---

[2] Rozsáhlou Lipphardtovu strojopisnou (bohužel nevydanou) monografii o dějinách německojazyčné hymnografie v českých zemích je v držení českého muzikologa Jana Kouby. – Za tuto informaci i za další cenné připomínky vděčím Marii Škarpové.

[3] Z hlediska germanobohemistického upozorňuji na zajímavou předmluvu světícího biskupa Jana Ignáce Dlouhoveského ke „kancionálu" CAPELLA REGIA MUSICALIS Václava Karla Holana Rovenského.